

I. KRATKA ANATOMIJA FINANSIJSKE KRIZE

Tokom posljednje tri decijenije finansijske i bankarske krize bile su više puta "na programu" u brojnim zemljama Latinske Amerike, jednom u Aziji ali ne snažno, jednom u Rusiji, i sada su konačno u Americi. Doduše reprimno, posle "savings and loan" fijasaka s kraja osamdesetih godina prošlog vijeka, ali zato mnogo upečatljivije.

Jedan aspekt njihove suštine bio je i ostao naizmenjen, svaki put, bez izuzetka, glavni motiv je bila i ostala neograničena pohlepa, želja da se zarade milionske provizije i globalnim investitorima obezbede viši profiti na ogromna slobodna sredstva koja se danas mjere u milionima dolara. Svaki put je u krizu vodio pritisak da se preduzimaju sve rizičnija ali i unosnija ulaganja, da se ide dalje i dublje, do krajnjih granica pravnog i regulativnog okvira. Svaki put se na pojavu novih investicionih mogućnosti (u inostranstvu i kod kuće) reagovalo pohlepno, prebrzo i prejako. I svaki put su ozbiljno podbacile nadzorne, kontrolne i regulatorne funkcije, bilo zato što su bile slabe, neizgrađene i nepovezane, ili zato što im tekuća ekonomska ideologija na vlasti nije omogućila da dijeluju.

Početak osamdesetih godina prošlog vijeka izvor slobodnog kapitala bili su čuveni petrodolari akumulirani posle spektakularnog rasta cijena nafte tokom i posle drugog naftnog udara iz 1979. godine. Američke banke bile su preplavljene milijardama petrodolara koje je trebalo negdje investirati uprkos produženoj recesiji u SAD i Evropi izazvanoj upravo visokim cijenama energije. Klijenti su nađeni u zemljama u razvoju koje su bez mnogo pitanja tražile kredite da pokriju svoje ogromne deficite tekućeg bilansa i zaštite nivo potrošnje stanovništva. U tome su prednjačile zemlje u Latinskoj Americi, ali je mnogo klijenata bilo i u drugim delovima svijeta, uključujući i bivšu SFRJ koja je samo u periodu 1979-1983. uvećala svoj spoljni dug za desetak milijardi dolara. Na ovim nedovoljno nerazvijenim tržištima američke banke su mogle (bar na papiru) da diktiraju uslove. Kada je nivo i teret dugova premašio maksimalni stepen ekonomske održivosti ovih zemalja, one su jednostavno otkazale poslušnost i izbila je poznata dužničku kriza 1983. godine.

Četvrt vijeka kasnije izvor slobodnog kapitala su ponovo neki novi petrodolari (uz dodatak gasdolara i metaldolara) koji su se slili u američke banke. Većini zemalja u razvoju i novim tržištima (Kina, Indija, Rusija) nije više potrebno eksterno finansiranje pošto imaju velike i stabilne suficite tekućih bilansa i ogromne devizne rezerve.

Zato su ovaj put, klijenti pronađeni na nerazvijenim tržištima unutar same Amerike. Ideja kao takva nije loša: usmjeriti relativno jeftine eksterne izvore finansiranja na hipotekarne kredite koji omogućavaju kupovinu novih ili refinansiranje postojećih kuća i stanova u rejonima nastanjenim nižom srednjom klasom. Time se ne samo zarađuje na provizijama, već se podiže privatna štednja, pokreću ogromni pretežno domaći kapaciteti u stambenoj privredi i tako podstiče ekonomski rast i zaposlenost.

Na putu dovođenja te ideje do realizacije pojavilo se nekoliko otvorenih pitanja i problema koje je trebalo brzo rešiti. Veliki dio zainteresovanih potencijalnih kupaca nije imao ni dovoljno ušteđevine za učešće niti je bio dovoljno kreditno sposoban da se zaduži koristeći klasične hipotekarne kredite sa fiksnom ili varijabilnom kamatnom stopom.